

Gezamenlijke visie *op de toekomst van de Nederlandse landbouw*

Onze gezamenlijke visie

op de toekomst van de Nederlandse landbouw

De landbouworganisaties Agractie Nederland, Dutch Dairymen Board DDB, Farmers Defence Force FDF, Nederlandse Akkerbouw Vakbond NAV, Nederlandse Melkveehouders Vakbond NMV, Nederlandse Vakbond Pluimveehouders NVP, Producenten-Organisatie Varkenshouderij POV en de Vereniging van Kalverhouders VVK hebben de handen ineengeslagen en een visiedocument ontwikkeld over de toekomst van de landbouw. Deze organisaties vertegenwoordigen samen een belangrijk deel van de Nederlandse boeren.

Het is een visiedocument op hoofdlijnen bedoeld voor de nieuwe Tweede Kamer en het nieuwe Kabinet. De belangrijkste onderwerpen die spelen komen puntsgewijs aan de orde, met een gezamenlijk gedragen oplossingsrichting en aanpak.

In deze visie staan zeven belangrijke thema's centraal, te weten: (1) voedselzekerheid, (2) ondernemersklimaat, (3) stikstof & natuur, (4) waterkwaliteit, (5) gewasbescherming, (6) ruimtelijke ordening, en (7) rechtszekerheid.

1. Voedselzekerheid

Een tekort aan goed en betaalbaar voedsel lijkt ondenkbaar in Nederland. Ons land is immers de tweede exporteur van land- en tuinbouwproducten ter wereld. Maar een aanzienlijk deel van de export betreft geen eigen productie. Als de im- en export stilvallen, wat mogelijk is bij calamiteiten, dan heeft Nederland onvoldoende voedsel voor haar eigen bevolking. Het zou daarom goed zijn het *Beleidsdraaiboek Crisisbeheersing Nationale Voedselvoorziening* te actualiseren.

Het inperken van de voedselproductie in Nederland, heeft direct gevolgen elders in de wereld. De landen waarheen wij exporteren, moeten dan ons niet meer geproduceerde voedsel van elders halen, waardoor dat op zijn beurt niet meer beschikbaar is voor anderen. Mensen met de kleinste beurs trekken daarbij per saldo aan het kortste eind.

Nederland is bij uitstek geschikt voor de productie van voedsel, vanwege de vruchtbare gronden, het gematigde klimaat, de uitstekende boeren, een sterke agribusiness en een toonaangevende kennis- en innovatie-infrastructuur. Daardoor kan hier meer voedsel worden geproduceerd op minder grond, met minder grondstoffen en met lagere emissies en dat alles tegen de hoogste standaarden van dierwelzijn en diergezondheid. Verplaatsing van de productie naar elders door krimp of extensivering bij ons, betekent dan ook per definitie een achteruitgang op al deze punten.

Voedselzekerheid betreft een groeiend vraagstuk, met een belangrijke rol voor onze land- en tuinbouw. De wereldbevolking groeit de komende decennia naar 10 miljard mensen, waardoor de vraag naar voedsel met nog zeker 70% toeneemt. Ook stijgt de welvaart en groeien 3 miljard mensen door van een laag naar een midden-inkomen, waardoor de vraag naar dierlijke eiwitten gaat verdubbelen.

De sterk toegenomen geopolitieke spanningen maken het belang van voedselzekerheid alleen nog maar groter, en staat daarom nu ook bij de EU Landbouwcommissaris bovenaan de agenda. De Nederlandse sector draagt vanouds sterk bij aan de voedselzekerheid met producten, kennis en technologie, en is meer dan gemotiveerd dat te blijven doen. Het is daarom belangrijk dat onze boeren door kunnen ont-

wikkelen, vanuit een goede en gelijkwaardige positie in de productieketen.

Gegeven dit alles roepen wij op om te komen tot een *Voedselstrategie* voor Nederland die aansluit bij de Europese markt en het wereldvoedselvraagstuk. Daarbij is een heldere visie gewenst op een gezond voedingspatroon en objectieve informatie over dierlijke versus plantaardige eiwitten. Van belang is ook daarbij rekening te houden met ontwikkelingsstadia van mensen en culturele standaarden. Ten tweede stellen we voor te komen tot een *Publiek-Privaat Innovatiefonds Voedselzekerheid* van minimaal 2,5 miljard euro per jaar, gericht op de ontwikkeling en toepassing van nieuwe kennis & technologie, en als derde vragen we meer (vruchtbare) grond beschikbaar te maken voor de productie van voedsel, middels het *inpolderen van de Markerwaard*. Zeker ook omdat de bevolking naar verwachting nog doorgroeit naar 20 miljoen in 2050. Zo'n nieuwe polder biedt tevens meer ruimte voor wonen, werken en recreëren. Tenslotte pleiten we voor een *Directie Voedselzekerheid* bij het Ministerie van LNV.

2. Ondernemersklimaat

Het ondernemersklimaat in Nederland holt achteruit. Ruim 6 op de 10 ondernemers ervaren het ondernemingsklimaat als slecht of zeer slecht. In de landbouw is dat zelfs 7 op de 10. Dat blijkt uit de Prinsjesdagpeiling van VNO-NCW in september 2025. De meest genoemde redenen: regeldruk en daarmee gepaard gaande kosten, hoge belastingen en premies, problemen met vergunningen, slechte toegang tot het elektriciteitsnet en een ongelijk speelveld met andere landen binnen de EU.

Boerenbedrijven en de daarmee samenhangende agribusiness vormen samen de grootste maaksector van ons land. Zij dragen 7,5% bij aan wat we met elkaar verdienen en zorgen voor werkgelegenheid van maar liefst ruim 600.000 arbeidsjaren. Bovendien houden ze het platteland leefbaar en dragen ze zorg voor natuur en landschap.

Familiebedrijven zijn de hoeksteen van dit succes en gaan in de meeste gevallen over van generatie op generatie. Zij weten daarom beter dan wie ook wat duurzaam is en hoe zij hun bedrijf het beste aan kunnen passen aan veranderende omstandigheden en maatschappelijke doelen en randvoorwaarden. Knellende wet- en regelgeving moet worden geschrapt. De Overheid moet deze ondernemers faciliteren met passend beleid en ook veel meer betrekken bij het ontwikkelen en invoeren van nieuw beleid en handhaving daarop.

Het is daarbij van cruciaal belang, dat deze bedrijven zich kunnen blijven ontwikkelen. We staan wereldwijd op de drempel van de toepassing van Kunstmatige Intelligentie (AI), ook in de agri- & foodsector. Met dit soort baanbrekende nieuwe technologie kan de productie van ons voedsel nog veel preciezer en schoner gebeuren, met een uitstekende tracking en tracing, hoge kwaliteitsstandaarden, en betaalbaar en bereikbaar voor iedereen. De Overheid dient hiervoor maximale ruimte geven, ook financieel.

Tot slot moet binnen de EU écht worden gezorgd voor een gelijk speelveld en nationale koppen op het EU-beleid voor eens en voor altijd tot het verleden gaan behoren. Daarnaast moet handhaving in de EU plaatsvinden op gelijk niveau,

zodat EU wet- en regelgeving ook daadwerkelijk overal worden nageleefd. Het moet onmogelijk gemaakt worden om producten te importeren in de EU die we zelf niet mogen produceren. Het is in ieders belang, dat ondernemers weer snel vertrouwen krijgen in de politiek en in de toekomst. Zij zorgen immers voor onze welvaart en werkgelegenheid, en wat de agri- & foodsector betreft ook nog eens voor gezond, veilig en betaalbaar voedsel.

3. Stikstof & Natuur

De EU-doelstelling om de natuur in stand te houden staat buiten kijf. Alleen moet de manier waarop fundamenteel anders. Nederland dient af te stappen van de zichzelf opgelegde eenzijdige focus op stikstof en de daarmee samenhangende modellen-werkelijkheid met grote onnauwkeurigheden. Deze aanpak zet Nederland op slot en geeft geen enkele garantie op behoud of herstel van de natuur. Stikstof is namelijk maar één van de 20 drukfactoren, naast zaken als natuurbeheer, watervoorziening en bodemkwaliteit.

Nederland moet aansluiten bij de Europese systematiek, die uitgaat van de staat van de natuur. Sturing op instandhouding van de natuur dient dan ook centraal te komen staan. Per Natura-2000 gebied moeten beheerplannen worden opgesteld - gebaseerd op deugdelijke Natuur Doel Analyses met deskundigen vanuit de wetenschap én de praktijk - en met adequate maatregelen. Dat geeft de beste garantie, dat de natuur daadwerkelijk in stand wordt gehouden of waar nodig wordt verbeterd. Daarbij dienen mogelijke maatregelen door gerekend te worden op hun kosten en baten (sociaal-economische toets), opdat gemeenschapsgeld zo optimaal mogelijk wordt ingezet.

De KDW-doelstellingen moeten uit de wet. De KDW's (Kritische Depositie Waarden) zijn niet alleen nogal theoretisch en willekeurig vastgesteld, maar vanwege de vele drukfactoren op de natuur, is er niet of nauwelijks een verband aantoonbaar tussen de staat van de natuur en de depositie van stikstof. Bovendien weten we helemaal niet hoeveel stikstof er daadwerkelijk vanuit een bedrijf neerslaat in een gebied. Het Aerius-model dat wordt gebruikt om dat te berekenen, is daartoe niet geschikt en moet dus van tafel. Als we teruggaan naar het vaststellen van de staat van de natuur en de meest waarschijnlijke oorzaken bij afwijkingen, hebben we modellen als Aerius ook helemaal niet nodig. Dan voorkomen we tevens, dat de rechter de maatregelen toetst op basis van ongeschikte theoretische modelberekeningen en dat ook nog eens doet op basis van een verkeerde wet.

Het principe-besluit van het huidige demissionaire Kabinet om de rekenkundige ondergrens voor stikstof-depositie te

verhogen naar 1 mol dient met spoed te worden uitgevoerd. Het valt niet uit te leggen, dat deze grens bij ons veel lager is dan in ons omringende landen als Denemarken en Duitsland. Een hogere ondergrens tast de natuur niet aan en helpt om Nederland deels van het (stikstof) slot te halen. Het biedt bovendien een oplossing voor legalisering van een deel van de PAS-melders.

Om de vergunningverlening verder los te trekken en Nederland helemaal van het slot te halen zet het huidige demissionaire Kabinet sterk in op doelsturing. Het invoeren van bedrijfsspecifieke emissieplafonds op basis van een reductieopgave van 42-46 %, te bereiken via doelsturing, is echter een doodlopende weg: te complex, niet of moeilijk meetbaar, trekt vergunningverlening niet los en is te afhankelijk van de borging van maatregelen.

Daarom kiezen wij voor een fundamenteel andere aanpak. Uitgangspunt daarbij is dat inkadering van het begrip 'significante effecten' uit de Habitatrichtlijn noodzakelijk is, maar dan wel bij voorkeur in een vorm waarbij het gebruik van het Aerius-model niet meer nodig is (drempelwaarde). Bij een 'activiteit' boven die drempelwaarde is per definitie sprake van significante effecten en moet een passende beoordeling worden gemaakt. Bij "activiteiten" beneden de drempelwaarde is dat niet meer het geval en kan zowel bedrijfsontwikkeling weer op gang komen als legalisatie plaatsvinden van bedrijfssituaties die in de afgelopen jaren buiten hun eigen schuld in de problemen zijn gekomen zoals de overige PAS melders, interimmers en andere bedrijven zonder adequate natuurvergunning. Deze aanpak sluit bovendien veel beter aan bij het feit, dat we bij de productie van voedsel te maken hebben met levend vee, variëteit in grondstoffen en wisselende weersomstandigheden, waardoor emissies sterk kunnen variëren in de tijd.

Tot slot willen we onder de aandacht brengen, dat het overdoend stil blijft met plannen rond stikstof vanuit de andere sectoren. Dit ondanks het feit, dat hierover al meerdere keren beloftes en toezeggingen zijn gedaan. Het kan en mag niet zo zijn, dat alleen de landbouwsector, en meer in het bijzonder de veehouderij, opdraait voor te nemen maatregelen.

A black and white cow is grazing in a green field. In the foreground, there is a body of water reflecting the cow and the sky. The image is partially cut off on the left side.

4. Waterkwaliteit

De Raad van de Europese Unie en het Europees Parlement hebben in september 2025 een voorlopig akkoord bereikt over wijziging van de Kaderrichtlijn Water, Grondwater-richtlijn en Richtlijn Milieukwaliteitsnormen. Het voorstel omvat uitbreiding van de prioritaire stoffenlijsten, aanscherping van de milieukwaliteitsnormen, maar ook uitstel van deadlines. Het Kabinet dient deze nieuwe Europese afspraken met spoed te gaan volgen en er geen Nederlandse koppen op zetten.

Veel overschrijdingen in grensgebieden zijn het gevolg van verschil in normstelling tussen landen. Wat in Vlaanderen of Duitsland goed is, is over de grens in Nederland slecht. Dit is niet uit te leggen. Zorg daarom voor uniformiteit in normstelling tussen lidstaten. Dat geldt ook voor de Waterschappen. Waar het ene Waterschap de norm wel corrigeert voor bezoedeling door watervogels en natuurlijke kwel, doet het andere dat niet. Van belang is te komen tot een uniforme correctie van de norm voor vervuiling die veroorzaakt wordt door de natuur.

In een groot deel van Nederland is de kwaliteit van het grond- en oppervlaktewater al tijden op orde. Deze gebieden dienen door Nederland geschrapt te worden als 'kwetsbaar gebied'. Actieprogramma's Nitraatrichtlijn beperkt zich tot de kwetsbare gebieden, dat geldt ook voor de EU-norm van 170 kg per hectare per jaar uit dierlijke mest. Nederland heeft er zelf voor gekozen het hele land als kwetsbaar gebied te zien, wat zeer belemmerend werkt. De derogatie voor 250 kg stikstof per hectare kan en moet terug voor veel gebieden en bedrijven. Uit onderzoek blijkt al langer, dat de waterkwaliteit op vooral derogatie-bedrijven beter is.

Een algemene wettelijke norm voor grondgebondenheid biedt geen adequate oplossing voor de mestafzet problematiek, houdt geen rekening met bedrijfsspecifieke omstandigheden, leidt tot een ongewenste stapeling van regelgeving en maakt het voor veel bedrijven onnodig onmogelijk om rendabel door te boeren. De lokale bodemvruchtbaarheid moet leidend zijn bij de bemesting. Nieuwe technologie, zoals precisielandbouw, maakt het mogelijk om mest steeds nauwkeuriger en – passend bij bodem en gewas – op maat

toe te dienen. Mest is een uiterst waardevolle grondstof. Vanuit de akkerbouw worden nu al zorgen geuit over de beschikbaarheid van mest op alle gronden in Nederland. Bij te weinig dierlijke mest kunnen bodems veranderen in een zeef. In plaats van minder, spoelt meer stikstof uit naar het grondwater. Daarom een dringende oproep voor beleid op basis van lokale omstandigheden met bemestingsnormen naar behoefte van bodem en gewas, in plaats van beleid op basis van landelijke model-gemiddelden.

5. Gewasbescherming

Het beschermen van gewassen tegen ziekten en plagen en het bestrijden van onkruiden met chemische middelen ligt onder vuur. Metingen in natuurgebieden en bij omwonenden geven aan dat er middelen worden gevonden buiten agrarische percelen. Hier is bijna nooit een correlatie met de afstand tot landbouwgrond. Veel van de gevonden middelen stammen uit industrie, huishoudelijk en huisdiergebruik en de gevonden hoeveelheden liggen ver onder de door de bevoegde instanties veilig geachte grens. Er wordt echter gesproken over spuitvrije zones van 50 tot wel 5000 meter rondom natuurgebieden en bebouwing. Dit betekent de facto een teeltvrije zone, omdat schimmelziektes als Phytophthora zich niet aan een spuitvrije zone houden. Ook zullen andere schimmels en dierlijke belagers vanuit de spuitvrije zone het perceel binnen komen. Afhankelijk van de breedte van de zones zal dit tussen de 15 en 50% verlies van areaal voor de plantaardige sectoren betekenen, met bijbehorend gevolg voor de voedselzekerheid. Ook wordt er gesproken over een verbod op preventief spuiten, terwijl juist veel moderne, milieuvriendelijke middelen werken via geïnduceerde resistentie bij de plant, en daarom per definitie preventief moeten worden toegediend.

Wij pleiten voor erkenning van de huidige inspanningen van plantaardige sectoren en samen verder te werken om de gehele keten te verbeteren en te verduurzamen. Daarbij is noodzakelijk, dat de toelating van minder milieubelastende middelen sneller verloopt. Wij pleiten tenslotte voor een proeftoelating van laag-risico middelen tijdens de duur van het toelatingsproces.

6. Ruimtelijke Ordening

Het Nationaal Plan Landelijk Gebied (NPLG) is van tafel en dus kan het niet zo zijn dat de plannen uit het NPLG vrijwel ongewijzigd terugkomen in de vorm van een nagenoeg identieke aanpak Ruimte voor Landbouw en Natuur en in de Nota Ruimte. Het elimineren van de nationale koppen uit het NPLG dient te leiden tot een afgeslankt plan. Wij vragen het Rijk hier regie op te nemen, nu is er sprake van willekeur in provincies en gebieden.

In het licht van voedselzekerheid dient heroverweging plaats te vinden van de afspraken in het kader van de Natuur Netwerk Nederland en de Bossenstrategie. Dat geldt ook voor het plan om 280.000 hectare onder het Agrarisch Natuur- en Landschapsbeheerplan te brengen.

Landbouw mag geen sluitstuk zijn in de ruimtelijke ordening. Er moet een helder afwegingskader komen voor het al dan niet opofferen van de functie landbouw in het landelijke gebied, niet alleen waar woningbouw, industrieterreinen, infrastructuur, defensie en recreatie aan de orde zijn, maar ook waar het de uitbreiding van natuurgebieden en bossen betreft.

7. Rechtszekerheid

Rechtszekerheid betekent, dat boeren gewoon kunnen ondernemen binnen de geldende regels. De afgelopen jaren heeft de agrarische sector veelvuldig last gehad van bedreigingen, ongewenste erfbezoeken, brandstichting, stalinbraken en -bezettingen door dierenextremisten, die zowel overdag als 's nachts boerenbedrijven bezochten. Dit heeft een ernstige en diepe impact bij de slachtoffers en bij de rest van de sector.

Ook neemt het aantal WOO-verzoeken toe. De informatie uit de WOO-verzoeken wordt gebruikt voor doeleinden waar deze wetgeving niet voor bedoeld is. Woonadressen, informatie die nog onder de rechter ligt en GPS-informatie worden veelvuldig opgevraagd en gedeeld. Bij boeren is het bedrijf ook het privéadres. Informatieverzoeken betreft daarmee ook hun thuissituatie, wat inbreuk geeft op privacy en een gevoel vogelvrij te zijn.

Activisme neemt toe, al dan niet aangewakkerd en aangemoedigd door politieke partijen en NGO's. Daar is veel te weinig oog voor. En er worden geen grenzen gesteld aan de ruimte binnen demonstratierecht, waardoor activisten steeds verder gaan. Ondanks alle toezeggingen en contacten met de politieke partijen, ministerie van LNV en het ministerie van J&V over de zorgen en de toenemende dreiging hebben alle inspanningen nog niet tot concrete acties geleid. Wij vragen beleid waarin boeren beschermd worden tegen activisme en misbruik van gegevens. Een wetswijziging naar Belgisch of Duits model is hierbij te overwegen. Ook het zogenaamde Verdrag van Aarhus biedt ruimte om privéadressen van boeren uit te sluiten van de verplicht te delen emissiegegevens.

Tot slot

De agrarische sector voorziet ons van goed en veilig voedsel, is toonaangevend in de wereld en draagt in belangrijke mate bij aan de economie. De sector werkte en werkt voortdurend aan verbetering op alle vlakken. De bijdrage die de sector levert aan de voedselzekerheid is van onschatbare waarde, zeker in geopolitiek onrustige tijden.

Nijkerk, oktober 2025

H. Endendijk	voorzitter	NMV
S. Keimpema	voorzitter	DDB
H. Luijterink	voorzitter	VVK
M. vd Oever	voorzitter	FDF
BJ. Oplaat	voorzitter	NVP
A. Vermeulen	voorzitter	NAV
L. Verriet	voorzitter	POV
A. v Zijtveld	voorzitter	Agractie Nederland

